

Mirosława Pomarańska, Artur Witkowski, Ryszard Pomarański

Zamość. Stare Miasto

Informator Archeologiczny : badania 20, 234-236

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zostały przebadane do calca, odsłoniły jedynie północny odcinek murów teatru. W wykopie nr 4 zadokumentowano fundamenty murów budynku sąsiadującego z teatrem od strony wschodniej. Zbudowany był on z cegieł łączonych zaprawą wapienna, szerokości 1 m i głębokości od posadowienia do obecnego stanu zachowania wynoszącej 0,70 - 1,60 m. W wykopie nr 5 na głębokości około 0,60 m od obecnego poziomu odsłonięto bruk kamienny, wstępnie datowany na XIX wiek. Odsłonięte warstwy w poszczególnych wykopach miały charakter nasypowy i dostarczyły niewielkiej ilości mocno przemieszanego materiału zabytkowego.

Dokumentacja i materiał zabytkowy znajdują się w PP PKZ O/Warszawa - Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska.

WARSZAWA
Pałac Ostrogskich

PP Pracownia Konserwacji Zabytków
Oddział Konserwacji Architektury
Monumentalnej
Pracownia Badań Fortyfikacji
Nowożytnych
w Warszawie

Badania prowadzili mgr Maria Kamińska i mgr Stanisław Skrok. Finansowało Towarzystwo Chopinowskie w Warszawie.

Prace archeologiczne prowadzono w piwnicach pałacu Ostrogskich. Ich celem było dostarczenie materiałów do prac projektowych związanych z adaptacją piwnic na pomieszczenia koncertowe i wystawiennicze. Założono pięć wykopów, w tym dwa w piwnicach znajdujących się pod pałacem i trzy w piwnicach pod tarasem.

W piwnicach pod tarasem stwierdzono występowanie warstwy kulturowej o miąższości 55-70 cm zawierającej zabytki /fragmenty polewanych naczyń ceramicznych i szklanych, kości zwierząt hodowlanych i dzikich/ datowane na XVII-XIX w.

Wykopy w piwnicach pod tarasem założono przy fundamentach murów, w rejonach gdzie struktura budowli wykazywała największe zniszczenia. W wykopach tych wystąpiła warstwa kulturowa o miąższości 120-140 cm, którą datować należy na okres odbudowy pałacu po zniszczeniach ostatniej wojny /1948-1953 r./ choć w skład jej wypełniaka wchodziły również zabytki pochodzące z XVIII-XIX w., lecz znajdujące się na złożu wtórnym. Brak jest w tym rejonie starszych warstw kulturowych.

We wszystkich pięciu wykopach stwierdzono występowanie naturalnych warstw wodonośnych i namuliskowych świadczących, iż piwnice pałacu Ostrogskich były okresowo zalwane przez wodę. Związane jest to z sytuacją geologiczną i hydrologiczną tego rejonu, w którym, w którym znane z występowania licznych źródeł wody urwisko skarpy wiślanej, przecina wąwóz ul. Tanki stanowiący niegdyś koryto potoku odprowadzającego wody z obszaru średniojęskiego w kierunku Wisły.

Badania zostały zakończone. Materiały przechowuje O/KAM PP PKZ.

WŁOCŁAWEK - miasto
ul. Gdańska

patrz
późne średniowiecze

WOLBÓRZ
woj. piotrkowskie
Stanowisko 2

patrz
późne średniowiecze

ZAMOŚĆ
Stare Miasto

PP Pracownia Konserwacji Zabytków
Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska
Oddział w Zamościu

Badania prowadzili mgr mgr Mirosława Pomarańska, Artur Witkowski, Ryszard Pomarański. Finansowała Wojewódzka Dyrekcja Inwestycji w Zamościu. Dziewiąty sezon badań. Miasto nowożytna /koniec XVI-XIX w./.

Badania i nadzory archeologiczne skoncentrowano na wybranych elementach zespołu staromiejskiego w Zamościu.

Kontynuowano badania archeologiczne dawnego klasztoru OO. Bazylianów, szczególnie na dwóch odcinkach: piwnicy klasztornej oraz partii budynku stykającej się z południową ścianą kruchty kościoła św. Mikołaja. W pierwszym przypadku zadaniem było uchwycenie zasięgu piwnicy w rzucie poziomym oraz odsłonięcie drugiego traktu schodów. W wyniku przeprowadzonych prac odsłonięto zachodni mur klatki schodowej /drugiego traktu/. Przy pracach odsłaniających piwnicę uchwycono jej zasięg w rzucie poziomym /szerokość korytarza i długość równa szerokości klatki schodowej/ oraz resztki sklepienia z zachowanymi fragmentami wypełnienia pacy sklepienia. Przy eksploracji ww. piwnicy natrafiono na dwa wejścia prowadzące do wcześniej nieznanymi pomieszczeń piwnicznych. Jedno z tych pomieszczeń stanowi II kondygnację piwnic. Prace prowadzone przy odsłanianiu piwnicy pozwoliły ponadto na odkrycie sieni klasztoru, która wyłożona była płytkami ceramicznymi /21 x 21 cm/. Niektóre z nich wystąpiły w stanie nienaruszonym, przez co udało się zarejestrować pierwotny poziom użytkowy sieni.

Drugi odcinek badań to etyk klasztoru z południową ścianą kruchty kościoła. W wyniku przeprowadzonych prac okazało się, że północny mur zewnętrzny klasztoru dochodził jedynie do kruchty, natomiast jej południowa ściana stanowiła jego kontynuację. Wspólnie z badaniami archeologicznymi prowadzono badania architektoniczne.

Innym rejonem na terenie Starego Miasta objętym badaniami archeologicznymi był niezabudowany narożnik /ul. Ormiańska 12/ w obrębie bloku VI. W tym wypadku badania archeologiczne poprzedzają prace projektowe i pod kątem tych prac zostały wykonane. Z kwerendy źródłowej wynioskowano, iż jeszcze w XIII wieku był zabudowany. W związku z tym głównym zadaniem badawczym było odsłonięcie pełnego zarysu budynku. W wyniku prac wykopaliskowych stwierdzono istnienie reliktów architektonicznych w postaci fundamentów budynku. W wykopach o powierzchni ponad 100 m² odsłonięto korony i lica fundamentowe, a także rozpoznano posadowienie fundamentów i zastosowaną technikę budowlaną. Stwierdzono, iż odkryte reliktów architektoniczne są pozostałościami zabudowy pochodzącej z przełomu XVIII i XIX w.

Spśród ciekawych odkryć dokonanych podczas pełnienia stałego nadzoru archeologicznego nad wszystkimi robotami ziemnymi na terenie zespołu staromiejskiego, najciekawszym jest odkrycie reliktów nieznanego wcześniej mostu. W wykopie budowlany natrafiono na konstrukcję rusztową wykonaną z 5 potężnych bali dębowych, które spoczywają na 6 dębowych palach okutych na ostrzach metalowymi ostrogami. Pale white zostały w grunt rodzimy /skała wapienna/. Na wysokości odkrytej konstrukcji na profilach stwierdzono występowanie przełamanych murów arkadowych. Ukształtowanie ich krzywizn wykluczało istnienie jednego łuku, głównie ze względu na jego ogromną rozpiętość. Stwierdzono wówczas, że odkryta konstrukcja stanowiła wzmocnienie wykonane pod filar mostowy. Ponieważ nie odnaleziono żadnych pozostałości muru filarowego należy przypuszczać, że został wcześniej zniszczony. W odległości 6 m od ww. konstrukcji natrafiono na mur o konstrukcji arkadowej. Odkryty filar ceglany posadowiony został na identycznej konstrukcji palowo-rusztowej. Po odsłonięciu większej partii muru natrafiono na następny filar o identycznej konstrukcji. Oczyszczono profile pomiędzy murem a wcześniej odkrytą konstrukcją drewnianą i okazało się, że na całym odcinku widoczna jest warstwa gruzu ceglanego biegnącego na wysokości korony zachowanego muru, który określono jako pierwotna nawierzchnie mostu. Przeprowadzono analizę odkrycia stwierdzając, iż szerokość mostu wynosiła około 6 m, wysokość /bez konstrukcji drewnianej/ - około 3 m, wysokość konstrukcji palowo-rusztowej - około 4 m. W wyniku kwerendy archiwalnej ustalono, iż odkryty most został zbudowany zapewne w pierwszej ćwierci XIX w., tj. w okresie działalności w Zamościu architekta i budowniczego wojskowego gen. Ludwika Maletskiego.

Poza wymienionym rejonem nadzory prowadzono również na terenie bastionu VII, bloku IX, przy pracach ziemnych wykonywanych przy ulicach Pareca i Królowej Jadwigi, w czasie których

wykonano pełną dokumentację profili, inwentaryzację reliktów architektury itp.

Badania i nadzory archeologiczne będą kontynuowane.

ZAMOŚĆ - Zamczysko
woj. zamojskie

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Katedra Archeologii
w Lublinie

Badania prowadziła dr Irena Kutylowska. Finansował MOAR
w Zamościu. Piąty sezon badań. Fortyfikacja nowożytnej
willi podmiejskiej.

Badania archeologiczne na Zamczysku w 1986 r. podjęto w celu pełniejszego rozpoznania reliktów murowanych odsłoniętych w południowej partii fortyfikacji i uchwylenia ich związków z budowlą mieszkalną, po zniszczeniu której pozostał - w centralnej partii stanowiska - nasymp-gruzowy w formie kopca. W wykopach badawczych o łącznej powierzchni 180 m² uzyskano dane źródłowe upoważniające do poniższych stwierdzeń.

1. Z zasięgu warstw gruzowych związanych z kopcem wnioskować można, że budowla mieszkalna w partii centralnej stanowiska miała około 60 m długości na osi wschód-zachód i 35 m szerokości na osi północ-południe. W stosunku do głównej osi fortyfikacji budynek ten przesunięty był o około 15-20 m na zachód.
2. Podobnie jak w latach ubiegłych zaobserwowano duży stopień zniszczenia stanowiska związany z rabunkowym rozbieraniem murów oraz wywożeniem znajdującego się w podłożu piachu w celach budowlanych. Spowodowało to całkowite zniszczenie warstw kulturowych i poziomów użytkowych. W wykopach zakładanych poza zasięgiem gruzu związanego z budowlą mieszkalną, na całym terenie w obrębie muru fortyfikacyjnego, bezpośrednio pod współczesną powierzchnią, występują nienaruszone warstwy calcove.

Pełna analiza zgromadzonych źródeł archeologicznych, architektonicznych, pisanych i kartograficznych pozwala odtworzyć historię siedziby Zamojskich na Zamczysku. W latach 1628-1635 Tomasz Zamojski wznosi na południe od murów twierdzy Zamość, za sztucznie spiętrzoną stawem, podmiejską rezydencję. Jak podają siedemnastowieczne przekazy powstawała ona w dwóch etapach. W latach 1628-1632, zatrudniony na stałe w Zamościu budowniczy Jan Jaroszewicz wznosi obszerny budynek mieszkalny drewniany lub szkieletowy, wzorowany zapewne na tradycyjnym dworze polskim. W drugim etapie, w latach 1633-1635 według projektu włoskiego architekta Andrea dell' Aqua powstaje przy budowlę zwanej dworem lub pałacem dziedzińcem otoczony arkadami oraz mur obwodowy na rzucie nowożytniej fortyfikacji bastionowej. Dwór podmiejski nabiera cech renesansowej willi i warownego zamku. Mimo że elementy obronne bastionowej fortyfikacji zredukowane zostały do wręcz dekoracyjnego muru obwodowego, sylweta całości manifestuje wysoką rangę społeczną i bogactwo właścicieli. Rezydencja, położona w pobliżu miasta, w otoczeniu wody i lasu nazywana jest w dokumentach z XVII w. zamkiem na "Krasnym brzegu". W zamku tym oddziały Bohdana Chmielnickiego założyły w 1648 roku obóz oblężniczy. Spalony przez nich został budynek mieszkalny. To pierwsze oblężenie twierdzy Zamość wykazało jak niefortunnie zlokalizowana została podmiejska rezydencja. Zapewne ze względów strategicznych, wobec burzliwych wydarzeń politycznych drugiej połowy XVII w. nie odbudowano jej, a mur obronny celowo rozehbrano, przygotowując się do kolejnego oblężenia w 1656 r. Po ponad 300 lat trwającym sukcesywnym rozbieraniu i rozgrabianiu jej murów, odsłaniane na Zamczysku fundamenty sprawiają wrażenie rozpoczętej i nigdy nie ukończonej budowli. Stopniowo zacierała się pamięć o pierwotnej funkcji rezydencji Zamojskich na Zamczysku. Prawdopodobnie w XIX w. z Zamczyskiem związana została tradycja o rodowej siedzibie Zamojskich - Skokówce. W zgromadzonych dotychczas materiałach źródłowych brak jest danych, które dowodnie potwierdziłyby tę identyfikację.

Badania archeologiczne na Zamczysku pozwoliły zlokalizować i odtworzyć w miarę możliwości formę architektoniczną rezydencji wzniesionej przez Tomasza Zamojskiego, znanej z licznych przekazów pisanych dotychczas w pełni nie wykorzystanych w literaturze przedmiotu i historii miasta.